

Доцільно активно використовувати можливості представників громадськості, осіб які конфіденційно співробітничать з правоохоронними органами у відповідності до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] та ст. 275 КПК України [3].

Особливу увагу доцільно звернути на систему заохочень – де, наприклад, особи які сприяють викриттю кримінальних правопорушень можуть отримувати частину відновлених коштів або штрафів, накладених в результаті викриття.

Для покращення оперативно-розшукової протидії злочинам необхідно покращення нормативно-правового регулювання діяльності оперативних підрозділів, належної організації роботи з протидії злочинам, а також професійного кадрового забезпечення оперативних підрозділів.

Список бібліографічних посилань

1. Про національну поліцію : закон України від 02.06.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (дата звернення: 22.10.2017).

2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : закон України від 13.04.2012 № 4652-VI : станом на 01 черв. 2012 р. : (Відповідає офіц. текстові). Київ : Алерта, 2012. 304 с.

Одержано 21.11.2017

УДК 343.285

Антоніна Володимирівна ВАТРАЛЬ,

кандидат юридичних наук,

докторант Національної академії СБ України

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМПІРИЧНОГО І ТЕОРЕТИЧНОГО РІВНІВ ПІЗНАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ

Оперативно-розшукова діяльність з гносеологічної точки зору є процесом пізнання сутності прихованих від правоохоронних органів кримінально-правових явищ і процесів. Отримання оперативними співробітниками достовірних знань про оперативну обстановку, в якій відбувається протидія злочинності, забезпечує швидке розкриття злочинів, а також дає можливість їх своєчасного попередження та припинення. Дослідження пізнавальної функції ОРД актуалізується потребою розробки сучасної концепції теорії ОРД про об'єктивні умови і правові підстави застосування її методів і засобів до осіб, які мають наміри або вчиняють кримінальні правопорушення.

Оперативно-розшукове пізнання є складною динамічною системою, елементи якої, перебуваючи у постійному взаємозв'язку та взаємозалежності, дозволяють досягнути основної мети пізнавального процесу в ОРД – формування істинних знань про фактичні обставини злочину. В свою чергу, методологія виділяє два рівня пізнання – емпіричний та теоретичний, які характеризуються різними типами діяльності та різними способами отримання знання. І. А. Клімов справедливо зазначає, що методологічне об'єднання емпіричного та теоретичного матеріалу про реалізацію уповноваженими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності є нагальним інтеграційним завданням загальної теорії ОРД [1, с. 37]. Спираючись на наявні дані, теорія ОРД розробляє науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності організації виявлення, попередження і розкриття злочинів.

Сучасні методологічні дослідження способів, методів, принципів і підходів до отримання нових знань у будь-якій сфері суспільних відносин, поглиблюють інтерес до проблеми умовного поділу цих знань на емпіричні та теоретичні. Досить часто як у науковців, так і у практиків постають питання про сутність емпіричного і теоретичного пізнання, критерії їх розрізнення та взаємозв'язку, про те, який рівень домінує в процесі розвитку пізнання, а також як вони пов'язані з чуттєвими і раціональними моментами, притаманними пізнавальній діяльності?

На початковому етапі зародження та розвитку науки домінуючими вважали емпіричні знання, оскільки саме на їх основі будувалися знання теоретичні. Як відомо, емпіричний рівень пізнання ґрунтується на отриманні знань шляхом проведення дослідів та експериментів. В оперативно-розшуковій діяльності таке пізнання орієнтується на безпосереднє вивчення явищ через органи чуття або застосування приладів та інших матеріальних засобів (огляд, опитування, спостереження тощо). Однак, на думку Л. Г. Дротянко, емпіричне знання не можна ототожнювати з чуттєвими даними, оскільки чуттєвий момент пізнання (відчуття, сприйняття, уявлення) протистоїть раціональному моменту (поняття, судження, умовиводи). Емпіричне ж знання ґрунтується на раціональному аспекті пізнання, оскільки воно потребує раціональної обробки даних, отриманих через спостереження й експерименти, а також представлення цих даних у знаках і термінах [2, с. 99].

Теоретичний рівень пізнання, на відміну від емпіричного, передбачає отримання нових знань про об'єкт на основі вже існуючої інформації шляхом дедукції. У разі відсутності безпосереднього контакту суб'єкта з об'єктом, оперативний співробітник має справу не з

реальними предметами чи явищами, а з їх абстрактними теоретичними конструкціями. Такі конструкції можуть більш якісно відображати властивості та взаємозв'язки тих предметів, які вони відтворюють. Уявне конструювання буває особливо ефективним, коли реальний предмет є надто складним і містить значну кількість несуттєвих властивостей, які утруднюють процес пізнання. Саме в таких випадках досліджується теоретична модель цього предмета, яка дає змогу виокремити його основні властивості й встановити між ними зв'язки [2, с. 102].

Емпіричний та теоретичний рівні пізнання кримінально-правових явищ не існують окремо один від одного. В реальному оперативно-розшуковому процесі вони органічно поєднані, взаємно обумовлюють і доповнюють один одного. Відмінності між теоретичним та емпіричним знанням є різницею всередині раціональної форми пізнання. І хоча теоретичне знання спирається на раціональне, а емпіричне – переважно на чуттєве, не можна ототожнювати теоретичне та раціональне, емпіричне і чуттєве, тому що в процесі розвитку знань емпіричний рівень не виключає необхідний момент раціональної обробки отриманих даних за допомогою відповідних загальних понять. З іншого боку, теоретичний рівень пізнання спирається на відповідні механізми чуттєвого відображення, зокрема, пов'язані з інтуїцією, роботою продуктивної уяви.

Розмежування між двома видами суперечностей – «емпіричне-теоретичне» та «чуттєве-раціональне» потрібно шукати в різних елементах теорії пізнання. Якщо «емпіричне-теоретичне» пов'язане з рівнями наукового знання та методами його одержання, то «чуттєве-раціональне» – з формами відображення суб'єктом досліджуваного об'єкта. Наприклад, оперативний співробітник безпосередньо, через свої органи відчуття або опосередковано через осіб, котрі залучені до оперативно-розшукової діяльності на гласній чи негласній основі, може сприймати факти, явища, події, дії окремих осіб, котрі мають безпосереднє відношення до злочину. Таке сприйняття може відбуватись як на етапах підготовки, безпосереднього вчинення або відразу після вчинення злочину, так і на етапах приховування його слідів, під час активної протидії розслідуванню [3, с. 3].

До деякого часу у філософській літературі вся різноманітність рівнів пізнання і форм відображення зводилась лише до типології чуттєвого та раціонального пізнання. Відомий радянський філософ В. С. Швирьов з цього приводу зазначає: «... не варто вважати, що розрізнення емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання претендує на подібну універсальність і є свого роду модернізацією розрізнення чуттєвого й раціонального. Це різні категорії і неправомірно

намагатися підмінити зміст одного іншим [4, с. 11]». Разом з тим, за рахунок внутрішньої суперечності та діалектичної єдності «емпіричного-теоретичного» та «чуттєвого-раціонального» стає можливим розвиток пізнавальної діяльності.

Чуттєве пізнання містить у собі єдність зображення й позначення. Знакові елементи, які заміщують фізичну природу і властивості об'єкта, формують образ останнього, який відтворює структуру об'єкта [2, с. 103]. Безпосередньо відчуття не дають знання про фізичну природу об'єкта пізнання, оскільки більшість явищ об'єктивного світу, таких як оперативна обстановка або злочинність, взагалі для відчуття недоступні. Тут вступає в дію теоретичне знання, яке синтезується з чуттєвим і емпіричним. В оперативно-розшуковій діяльності чуттєве пізнання також неможливе без раціонального осмислення отриманої інформації, а теоретичні знання стають узагальненням емпіричних даних.

Отже, взаємозв'язок емпіричного і теоретичного рівнів пізнання кримінально-правових явищ полягає в перетворенні результатів емпіричного пізнання за допомогою засобів логічного мислення у пізнання теоретичне. Поєднання обох рівнів оперативно-розшукового пізнання здатне забезпечити не лише підтвердження відомих, але й отримання принципово нових знань для подальшої науково обґрунтованої розробки методики правового регулювання, організаційної та пізнавальної функцій оперативно-розшукової діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Климов И. А. Оперативно-розыскная деятельность как процесс познания : монография. М. : ЮИ МВД РФ, 1994. 152 с.
2. Дротянко Л. Г. Філософія наукового пізнання : підручник. Київ : НАУ-друк, 2010. 224 с.
3. Колесник В. А. Співвідношення пізнання і доказування в кримінальному процесі й в оперативній діяльності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 2. С. 1–6.
4. Швырев В. С. Теоретическое и эмпирическое в научном познании. М. : Наука, 1978. 382 с.

Одержано 21.11.2017